

Dr inż. Dariusz Zajac

Dr inż. Ryszard Kata

Wydział Ekonomii
Uniwersytet Rzeszowski

Bariery we współpracy rolników z otoczeniem instytucjonalnym

WPROWADZENIE

Uznając małe gospodarstwa rolne jako istotny komponent struktury polskiego rolnictwa należy postawić tezę, iż winny one podlegać procesom przemian prowadzących do maksymalnie efektywnego wykorzystania posiadanych przez nie zasobów i możliwości rozwojowych. Szczególną rolę w tych procesach należy wyznaczyć otoczeniu instytucjonalnemu rolnictwa, które ma wspierać przemiany w gospodarstwach rolnych. Rozwój rolnictwa rozdrobnionego wymaga zatem sprawnego systemu instytucjonalnego, który stymulowałby przekształcenia gospodarstw i poprawiał ich położenie w systemie ekonomicznym [Czudec, Kata, Miś, Zajac, 2008, s. 7].

Skuteczność oddziaływania instytucji na przekształcenia gospodarstw rolnych uzależniona jest od tego na ile stwarzają one warunki rolnikom do angażowania się w efektywną działalność rynkową. Między innymi określają one stopień innowacyjności technicznej, organizacyjnej oraz produktowej, decydują o skali przedsiębiorczości, poprawiają efektywność gospodarowania (obniżanie kosztów transakcyjnych) oraz skuteczność działań zbiorowych [Wilkin, 2005, s. 7; Meredyk, 2003, s. 313].

Dla przemian rolnictwa kluczowego znaczenia nabiera kwestia relacji rolników z otoczeniem instytucjonalnym oraz jego wpływu na określone zachowania użytkowników gospodarstw.

Relacje te mogą być zakłócanie lub nawet mogą nie dochodzić do skutku w wyniku występowania szeregu barier, które z punktu widzenia gospodarstwa rolnego można podzielić na dwie grupy, tj.:

- zewnętrzne, leżące po stronie otoczenia instytucjonalnego (nieefektywność struktur instytucjonalnych, niedopasowanie ich działań do potrzeb podmiotów ekonomicznych i ewoluującej rzeczywistości społeczno-gospodarczej, nadmierny konserwatyzm i skoncentrowanie na własnym interesie itd.),

- wewnętrzne, leżące po stronie rolników, czyli odbiorców impulsów i usług płynących ze strony otoczenia instytucjonalnego. Część z tych ograniczeń wynika z cech psychospołecznych użytkowników gospodarstw (skłonność do zmian, otwartość na współpracę, oportunistyczny, zaufanie do innych itd.). Pozostałe są pochodną określonej sytuacji ekonomicznej i etapu rozwoju gospodarstwa (struktura produkcji, elastyczność zasobów produkcyjnych, struktura organizacyjna, kwestia następcy itd.).

Nałożenie się tych różnych ograniczeń może powodować, że wzajemne interakcje między otoczeniem instytucjonalnym a gospodarstwem rolnym będą „jałowe” w aspekcie ich wpływu na przekształcenia i rozwój gospodarstwa bądź też w ogóle nie będą dochodzić do skutku [Czudec, Kata, Miś, Zajac, 2008, s. 215–216].

Celem artykułu jest identyfikacja barier we współpracy rolników z otoczeniem instytucjonalnym w regionie o rozdrobnionej strukturze gospodarstw, a także ustalenie, czy występuje zróżnicowanie pod tym względem w zależności od takich cech, jak: powierzchnia UR i siła ekonomiczna gospodarstwa oraz wiek i wykształcenie jego właściciela.

Materiał źródłowy artykułu stanowią wyniki badań przeprowadzonych w 2007 roku¹. Badania ankietowe miały charakter badań częściowych – reprezentatywnych (metoda losowania warstwowego). Sondażem diagnostycznym przy użyciu *kwestionariusza wywiadu* objęto rolników, właścicieli gospodarstw rolnych z regionu rozdrobnionego rolnictwa, tj. z trzech województw: świętokrzyskiego, małopolskiego i podkarpackiego. Jednostką próby były gospodarstwa rolne. Tak określona populacja generalna składała się z 541,1 tys. gospodarstw. Z populacji generalnej pobrano próbę na zasadzie doboru losowego uwzględniającego liczebność i wewnętrzne zróżnicowanie jednostek (pod względem cechy, jaką jest obszar UR gospodarstw), tak aby wyniki uzyskane z badań były reprezentatywne dla całej populacji gospodarstw rolnych badanego regionu. Przy doborze jednostek do próby, uwzględniono także rozkład przestrzenny badanych jednostek, tj. proporcję liczebności gospodarstw rolnych w poszczególnych województwach – w ustalonych przekrojach badawczych. Łącznie wywiadem kwestionariuszowym objętych zostało 856 rolników².

¹ Badania przeprowadzono w ramach realizacji Projektu Badawczego pt. „Rola lokalnych instytucji w przekształcaniach rolnictwa o rozdrobnionej strukturze gospodarstw (po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej)”, nr N114 009 31/2320, finansowanego ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, pod kierownictwem dra hab. Adama Czudeca, prof. UR.

² Szerzej na temat metody doboru próby gospodarstw do badań w: [Czudec, Kata, Miś, Zajac, 2008, s. 15–17].

WYNIKI BADAŃ I DYSKUSJA

W przeprowadzonych badaniach ankietowych podjęto kwestię dotyczącą barier we współpracy rolników z otoczeniem instytucjonalnym. Rolnicy mieli przy tym pełną swobodę w wypowiedziach, co do liczby i charakteru wskazywanych barier.

Większość rolników w regionie rozdrobnionego rolnictwa wskazuje na występowanie barier we współpracy z otoczeniem instytucjonalnym i nie ma pod tym względem większych różnic w zależności od powierzchni UR w gospodarstwie (tab. 1).

Rolnicy najczęściej wskazują na brak doświadczenia we współpracy z instytucjami oraz na utrudniony dostęp do instytucji, na który to składa się zarówno duża odległość do instytucji, jak również takie kwestie jak: godziny otwarcia niedopasowane do potrzeb rolników, dostęp ograniczony tylko do kilku godzin tygodniowo, czy też brak dostępu do instytucji przez Internet (tab. 1).

Pierwsza z wymienionych barier leży po stronie rolników. Jednakże brak doświadczenia, a tym samym niskie kompetencje rolników w nawiązywaniu relacji i współpracy z różnymi podmiotami otoczenia instytucjonalnego, może świadczyć także o niskiej aktywności instytucji, zwłaszcza tych, których rolą jest doskonalenie kapitału ludzkiego na wsi oraz kształtowanie postaw i zachowań przedsiębiorców (w tym także rolników) bardziej aktywnych, racjonalnych i efektywnych [Zeman-Miszewska, 2006, s. 687]. Zatem ta bariera obciąża także w jakimś stopniu system instytucjonalny rolnictwa.

Z kolei druga z czołowych barier wskazywanych przez rolników sugeruje słabo rozbudowaną sieć instytucji na obszarach wiejskich. Między innymi wyniki badań D. Kołodziejczyk i innych [2006], wskazują na duże zróżnicowanie liczby organizacji działających na obszarach wiejskich. Można bowiem spotkać takie gminy czy powiaty, gdzie stopień nasycenia organizacjami jest bardzo mały; w szczególności dotyczy to organizacji sektora pozarządowego. Odrębną kwestią jest natomiast dostęp do istniejących organizacji, wynikający z ich form działania. Wiele organizacji społecznych (obywatelskich) wspierających przykładowo rozwój lokalny, nie ma szerokich możliwości działania ze względu na trudności lokalowe, brak zaangażowanych osób, brak mechanizmów stałego finansowania itd. Dostęp do takich instytucji jest więc w sposób naturalny utrudniony dla rolników i mieszkańców wsi. Z kolei instytucje sfery rynku (np. finansowe) nie są zainteresowane rozbudową sieci placówek na wsi ze względu na płytkość i małą atrakcyjność ekonomiczną tego segmentu rynku.

Co piąty rolnik jako barierę we współpracy z instytucjami wskazuje na brak zachęt w nawiązaniu współpracy z instytucją oraz na słabą informację o ofercie ze strony instytucji (tab. 1).

Sugeruje to, że rolnicy oczekują od instytucji niejako „wyjścia naprzeciw”. Wydaje się, iż część rolników nie dostrzega wprost korzyści z tytułu współpracy z instytucjami (np. korzyści ze szkoleń) lub są one dla nich zbyt „odległe” i mało wymierne. Rolnicy dostrzegają natomiast pewne koszty związane z tymi relacjami (utracony czas, koszty dojazdu) i oczekują od instytucji „refundacji” tych kosztów. Poza tym wielu rolników nie orientuje się w kompetencjach i polu działania szeregu instytucji, stąd oczekuje, że niejako one same, „skoro są do pomocy”, odpowiedzą na ich potrzeby.

Tabela 1. Bariery we współpracy z otoczeniem instytucjonalnym w opinii rolników* według powierzchni UR w gospodarstwie

Wyszczególnienie	Badane gospodarstwa rolne			
	razem	o powierzchni UR w ha		
		1–4,99	5–9,99	10 i więcej
Liczba gospodarstw ogółem	856	446	260	150
Odsetek gospodarstw ogółem, w których rolnicy wskazali na bariery	83,2	82,3	85,0	82,7
Odsetek gospodarstw, w których rolnicy wskazali na:				
Brak doświadczenia we współpracy z instytucjami	25,9	32,1	23,1	22,0
Utrudniony dostęp do instytucji (np. duża odległość)	25,8	24,7	26,9	30,0
Brak zachęt w nawiązaniu współpracy z instytucją	20,3	20,4	22,3	25,3
Słaba informacja o ofercie ze strony instytucji	19,0	17,7	25,0	22,7
Niedostosowanie oferty do potrzeb gospodarstwa	12,5	13,2	15,4	16,0
Brak osoby pierwszego kontaktu z rolnikiem	12,1	11,9	15,4	12,7
Brak oferty współpracy	11,7	9,9	14,2	16,0
Wysokie koszty korzystania z usług	7,0	7,4	8,1	4,0
Niska jakość oferty ze strony instytucji	3,2	2,5	5,8	4,7
Inne (biurokracja, brak zainteresowania współpracą, brak perspektyw gospodarowania, brak potrzeby itd.)	3,7	4,7	3,5	3,3

Objaśnienia do tabeli: * rolnicy mogli wskazywać na więcej niż jedną barierę.

Źródło: badania ankietowe.

Nieznaczny odsetek rolników wskazuje natomiast na takie bariery, jak: niedostosowanie oferty do potrzeb gospodarstwa, brak osoby pierwszego kontaktu, czy brak oferty współpracy. Znikomy jest z kolei odsetek wskazań na pozostałe bariery we współpracy z instytucjami, tj.: wysokie koszty korzystania z usług, niska jakość oferty ze strony instytucji oraz inne (np. biurokracja, brak zainteresowania współpracą itd.) (tab. 1).

Wskazuje to zatem, iż sporo z barier współpracy rolników z otoczeniem instytucjonalnym znajduje się po stronie instytucji. Wydaje się, że niektóre z nich nie potrafią dotrzeć do rolników z odpowiednią ofertą, tworząc także bariery utrudniające dostęp do ich usług oraz korzystanie z nich. Poza tym sygnalizuje to także pewną pasywność sporej części rolników w angażowaniu się w relacje z otoczeniem instytucjonalnym. Z kolei niejako odrębną kwestią w tym zakresie jest „bariera pierwszego kontaktu”. Wielu rolników nie współpracuje z instytucjami, bo w ogóle nie ma z nimi styczności, nie ma dostatecznych informacji o ich ofercie, albo też nie widzi takiej potrzeby.

Dodatkowo należy zauważyć, że w odpowiedziach rolników dotyczących poszczególnych rodzajów barier we współpracy z otoczeniem instytucjonalnym, nie ma znaczących różnic w zależności od powierzchni UR w gospodarstwie. Można jedynie dostrzec, że w miarę wzrostu powierzchni UR, nieznacznie maleje odsetek wskazań rolników na brak doświadczenia we współpracy z instytucjami, wzrasta natomiast odsetek wskazań na utrudniony dostęp do instytucji i brak zachęt w nawiązaniu współpracy z instytucją, a także na niedostosowanie bądź brak oferty współpracy (tab. 1).

Zatem dla rolników z najmniejszych obszarowo gospodarstw najczęściej barierą jest brak doświadczenia we współpracy z instytucjami. Natomiast dla rolników z gospodarstw obszarowo największych są nimi: utrudniony dostęp do instytucji oraz brak zachęt w nawiązaniu współpracy z instytucją (tab. 1).

Analizując bariery we współpracy rolników z instytucjami w zależności od siły ekonomicznej gospodarstwa, należy stwierdzić, że nie ma pod tym względem istotnych różnic. We wszystkich wydzielonych grupach badanych gospodarstw w zależności od siły ekonomicznej, odsetek rolników wskazujących na występowanie takich barier jest bowiem wysoki oraz podobny (tab. 2).

Podobnie jest również w przypadku poszczególnych rodzajów barier, gdzie odsetek wskazań rolników jest nieznacznie zróżnicowany w zależności od siły ekonomicznej gospodarstwa. Można jedynie zauważyć, że w miarę wzrostu siły ekonomicznej gospodarstwa, maleje odsetek wskazań rolników na brak doświadczenia we współpracy z instytucjami. Natomiast w przypadku takich barier, jak: brak zachęt w nawiązaniu współpracy z instytucją oraz brak osoby pierwszego kontaktu z rolnikiem i brak oferty współpracy, nieco wyższe są odsetki wskazań w grupie gospodarstw o przeciętnej sile ekonomicznej, tj. 8–15,99 ESU (tab. 2).

Stąd też dla rolników z gospodarstw najsłabszych ekonomicznie najczęściej barierą jest brak doświadczenia we współpracy z instytucjami oraz utrudniony dostęp do instytucji. Natomiast dla rolników z gospodarstw najsilniejszych ekonomicznie utrudniony dostęp do instytucji oraz brak zachęt w nawiązaniu współpracy z instytucją. Ta ostatnia bariera jest z kolei najczęściej wskazywana przez rolników z gospodarstw o przeciętnej sile ekonomicznej, tj. 8–15,99 ESU (tab. 2).

Tabela 2. Bariery we współpracy z otoczeniem instytucjonalnym w opinii rolników* według siły ekonomicznej gospodarstwa

Wyszczególnienie	Badane gospodarstwa rolne			
	razem	według siły ekonomicznej w ESU		
		do 7,99	8–15,99	16 i więcej
Liczba gospodarstw ogółem	856	630	136	90
Odsetek gospodarstw ogółem, w których rolnicy wskazali na bariery	83,2	82,7	87,5	80,0
Odsetek gospodarstw, w których rolnicy wskazali na:				
Brak doświadczenia we współpracy z instytucjami	25,9	29,8	25,7	14,4
Utrudniony dostęp do instytucji (np. duża odległość)	25,8	26,8	22,8	27,8
Brak zachęt w nawiązaniu współpracy z instytucją	20,3	19,2	32,4	24,4
Słaba informacja o ofercie ze strony instytucji	19,0	19,8	25,0	21,1
Niedostosowanie oferty do potrzeb gospodarstwa	12,5	14,9	15,4	8,9
Brak osoby pierwszego kontaktu z rolnikiem	12,1	11,7	20,6	11,1
Brak oferty współpracy	11,7	11,0	19,9	10,0
Wysokie koszty korzystania z usług	7,0	7,8	5,1	4,4
Niska jakość oferty ze strony instytucji	3,2	3,5	7,4	1,1
Inne (biurokracja, brak zainteresowania współpracą, brak perspektyw gospodarowania, brak potrzeby itd.)	3,7	4,4	2,2	4,4

Objaśnienia do tabeli: * rolnicy mogli wskazywać na więcej niż jedną barierę.

Źródło: badania ankietowe.

Analizując bariery we współpracy rolników z otoczeniem instytucjonalnym w zależności od wieku właściciela gospodarstwa rolnego, należy stwierdzić, że nie ma pod tym względem istotnych różnic. We wszystkich wydzielonych grupach badanych gospodarstw w zależności od tej cechy, odsetek rolników wskazujących na występowanie takich barier jest bowiem wysoki oraz podobny (tab. 3).

Podobnie jest również w przypadku poszczególnych rodzajów barier, gdzie odsetek wskazań rolników jest nieznacznie zróżnicowany w zależności od ich wieku. Można jedynie zauważyć, że im starsi są właściciele gospodarstw rolnych, tym większy odsetek wskazań na utrudniony dostęp do instytucji, zaś mniejszy na słabą informację o ofercie ze strony instytucji oraz na brak oferty współpracy. Poza tym najwyższy odsetek wskazań na brak doświadczenia we współpracy z instytucjami występuje w grupie rolników w średnim wieku (tj. 40–55 lat) (tab. 3).

Zatem dla rolników najstarszych (tj. w wieku 55 lat i więcej) najczęściej barierą we współpracy z otoczeniem instytucjonalnym jest utrudniony dostęp do instytucji. Natomiast dla rolników młodszych (tj. w wieku do 55 lat) częściej barierą jest brak doświadczenia we współpracy z instytucjami, a także słaba informacja o ofercie ze strony instytucji oraz brak oferty współpracy (tab. 3).

Tabela 3. Bariery we współpracy z otoczeniem instytucjonalnym w opinii rolników* według ich wieku

Wyszczególnienie	Badane gospodarstwa rolne			
	razem	według wieku właściciela		
		do 40 lat	40–55 lat	55 lat i więcej
Liczba gospodarstw ogółem	856	283	426	147
Odsetek gospodarstw ogółem, w których rolnicy wskazali na bariery	83,2	82,7	84,7	79,6
Odsetek gospodarstw, w których rolnicy wskazali na:				
Brak doświadczenia we współpracy z instytucjami	25,9	26,1	46,5	24,5
Utrudniony dostęp do instytucji (np. duża odległość)	25,8	23,0	26,3	32,7
Brak zachęt w nawiązaniu współpracy z instytucją	20,3	23,0	20,4	23,8
Słaba informacja o ofercie ze strony instytucji	19,0	24,4	20,2	15,6
Niedostosowanie oferty do potrzeb gospodarstwa	12,5	14,5	14,3	14,3
Brak osoby pierwszego kontaktu z rolnikiem	12,1	13,4	13,8	10,2
Brak oferty współpracy	11,7	15,2	11,7	8,2
Wysokie koszty korzystania z usług	7,0	6,4	8,2	4,8
Niska jakość oferty ze strony instytucji	3,2	2,5	4,9	3,4
Inne (biurokracja, brak zainteresowania współpracą, brak perspektyw gospodarowania, brak potrzeby itd.)	3,7	3,2	4,0	6,1

Objaśnienia do tabeli: * rolnicy mogli wskazywać na więcej niż jedną barierę.

Źródło: badania ankietowe.

Analiza barier we współpracy rolników z otoczeniem instytucjonalnym w zależności od wykształcenia właściciela gospodarstwa rolnego, skłania do wniosku, że nie ma pod tym względem istotnych różnic. We wszystkich wydzielonych grupach badanych gospodarstw w zależności od tej cechy, odsetek rolników wskazujących na występowanie takich barier jest bowiem wysoki oraz podobny (tab. 4).

Tabela 4. Bariery we współpracy z otoczeniem instytucjonalnym w opinii rolników* według ich wykształcenia

Wyszczególnienie	Badane gospodarstwa rolne				
	razem	według wykształcenia właściciela			
		podstawowe	zawodowe	średnie	wyższe
Liczba gospodarstw ogółem	856	88	297	349	122
Odsetek gospodarstw ogółem, w których rolnicy wskazali na bariery	83,2	81,8	86,9	81,4	80,3
Odsetek gospodarstw, w których rolnicy wskazali na:					
Brak doświadczenia we współpracy z instytucjami	25,9	30,7	31,6	24,4	24,6
Utrudniony dostęp do instytucji (np. duża odległość)	25,8	34,1	27,3	26,6	17,2
Brak zachęt w nawiązaniu współpracy z instytucją	20,3	17,0	23,2	20,9	24,6
Słaba informacja o ofercie ze strony instytucji	19,0	18,2	20,5	20,9	23,0
Niedostosowanie oferty do potrzeb gospodarstwa	12,5	13,6	14,8	13,8	15,6
Brak osoby pierwszego kontaktu z rolnikiem	12,1	11,4	12,8	14,3	11,5
Brak oferty współpracy	11,7	6,8	12,1	12,3	16,4
Wysokie koszty korzystania z usług	7,0	5,7	7,1	7,4	6,6
Niska jakość oferty ze strony instytucji	3,2	–	3,7	4,6	4,9
Inne (biurokracja, brak zainteresowania współpracą, brak perspektyw gospodarowania, brak potrzeby itd.)	3,7	9,1	3,4	3,7	3,3

Objaśnienia do tabeli: * rolnicy mogli wskazywać na więcej niż jedną barierę.

Źródło: badania ankietowe.

Podobnie jest również w przypadku poszczególnych rodzajów barier, gdzie odsetek wskazań rolników jest nieznacznie zróżnicowany w zależności od ich

wykształcenia. Można jedynie zauważyć, że im lepsze wykształcenie posiadają rolnicy, tym mniejszy jest odsetek wskazań na brak doświadczenia we współpracy z instytucjami oraz na utrudniony dostęp do instytucji, zaś większy jest on w przypadku takich barier, jak: słaba informacja o ofercie ze strony instytucji oraz brak oferty współpracy, a zwłaszcza w grupie rolników z wykształceniem wyższym (tab. 4).

W związku z powyższym można stwierdzić, że dla rolników ze słabszym wykształceniem (tj. podstawowym i zawodowym) najczęściej barierami we współpracy z otoczeniem instytucjonalnym są brak doświadczenia w tym zakresie oraz utrudniony dostęp do instytucji, natomiast dla rolników z wykształceniem wyższym częściej barierami tymi są: słaba informacja o ofercie ze strony instytucji oraz brak oferty współpracy (tab. 4).

PODSUMOWANIE

Większość rolników w regionie o rozdrobnionej strukturze gospodarstw (tj. z trzech województw: świętokrzyskiego, małopolskiego i podkarpackiego) wskazuje na występowanie barier we współpracy z otoczeniem instytucjonalnym i nie ma pod tym względem większych różnic w zależności od takich cech, jak: powierzchnia UR i siła ekonomiczna gospodarstwa oraz wiek i wykształcenie jego właściciela. Nieznaczne różnice w tym zakresie występują jedynie w przypadku poszczególnych rodzajów analizowanych barier.

Analiza poszczególnych rodzajów barier we współpracy rolników z otoczeniem instytucjonalnym wskazuje, że leżą one zarówno po stronie rolników, jak i po stronie instytucji. Otóż daje się zauważyć pewna pasywność sporej części rolników w angażowaniu się w relacje z otoczeniem instytucjonalnym, a poza tym wielu z nich nie współpracuje z instytucjami, bo w ogóle nie ma z nimi styczności, nie ma dostatecznych informacji o ich ofercie, albo też nie widzi takiej potrzeby. Z kolei odnośnie do instytucji wydaje się, że niektóre z nich nie potrafią dotrzeć do rolników z odpowiednią ofertą, tworzą także bariery utrudniające dostęp do ich usług oraz korzystanie z nich.

Instytucje w otoczeniu rolnictwa rozdrobnionego stoją zatem przed podwójnym zadaniem. Z jednej strony muszą bowiem efektywnie wprowadzać gospodarstwa rolne na odpowiednie ścieżki rozwoju (rozwój agrobiznesowy czy wielofunkcyjny), a z drugiej strony muszą również przełamać barierę niskiej aktywności rolników w nawiązywaniu relacji z otoczeniem instytucjonalnym, która wynika między innymi z braku doświadczeń we współpracy z instytucjami.

LITERATURA

- Czudec A., Kata R., Miś T., Zajac D., 2008, *Rola lokalnych instytucji w przekształcaniach rolnictwa o rozdrobnionej strukturze gospodarstw*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Kołodziejczyk D. (red.), 2006, *Ocena wpływu rozmieszczenia instytucji wiejskich na lokalny rozwój społeczno-gospodarczy*, IERiGŻ PIB, Warszawa.
- Meredyk K., 2003, *Instytucjonalne aspekty rozwoju gospodarczego [w:] Teoria ekonomii*, t. II, *Makroekonomia*, red. K. Meredyk, Wyd. UwB, Białystok.
- Wilkin J., 2005, *Wstęp: Dlaczego instytucje mają znaczenie? [w:] Instytucje – fundament czy fasada polityki makroekonomicznej?* Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Zeman-Miszewska E., 2006, *Instytucjonalne formy wspierania przedsiębiorczości [w:] Przedsiębiorczość i innowacyjność. Wyzwania współczesności*, Prace Naukowe AE we Wrocławiu, nr 1116, Wrocław.

Streszczenie

W artykule zaprezentowano bariery we współpracy rolników z otoczeniem instytucjonalnym w regionie o rozdrobnionej strukturze gospodarstw. Starano się przy tym odpowiedzieć na pytanie, czy występuje zróżnicowanie pod tym względem w zależności od takich cech, jak: powierzchnia użytków rolnych i siła ekonomiczna gospodarstwa oraz wiek i wykształcenie jego właściciela. Materiał źródłowy artykułu stanowią wyniki badań przeprowadzonych w 2007 roku. Badania ankietowe miały charakter badań częściowych – reprezentatywnych (metoda losowania warstwowego). Sondażem diagnostycznym przy użyciu *kwestionariusza wywiadu* objęto 856 rolników, właścicieli gospodarstw rolnych z regionu rozdrobnionego rolnictwa, tj. z trzech województw: świętokrzyskiego, małopolskiego i podkarpackiego.

The Barriers In Cooperation Of Farmers With Institutional Environment*Summary*

In the article were presented the barriers in cooperation of farmers with institutional environment in region with crumbled structure of farms. It was tried to answer a question whether differentiation appears in relation to dependence on such features as: surface of agricultural lands and economic strength of farms, as well as age and formation of the owner. The source material of article contains results of investigations carried out in 2007. Investigation questionnaire dusts character of partial investigations – representative (method of stratify drawing). Diagnostic soundings with use of *questionnaire of interview* covered 856 farmers, owners of agricultural farms from region of crumbled agriculture, i.e. from three provinces: świętokrzyskie, małopolskie and podkarpackie.